

BİLSEM Coğrafya Dersi Öğretim Programının Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Açısından Değerlendirilmesi

Ayşe TOSUN

Dr. Milli Eğitim Bakanlığı

aysetosun0948@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4813-3470>

Makale Başvuru Tarihi : 15.11.2023

Makale Kabul Tarihi : 19.12.2023

Makale Yayın Tarihi : 31.12.2023

Makale Türü : Araştırma Makalesi

DOI: 10.5281/zenodo.10446247

Nazlı GÖKÇE

Prof. Dr. Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

nazliu@anadolu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-9126-4850>

Özet

Anahtar Kelimeler:

Coğrafya,
Sürdürülebilir
Kalkınma,
Öğretim Programı,
BİLSEM

Bu çalışmada 2021 yılı Bilim ve Sanat Merkezi coğrafya dersi öğretim programının sürdürülebilir kalkınma hedefleri ile sosyal, çevresel ve ekonomik boyutları açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda BİLSEM Coğrafya Dersi Öğretim Programında; amaçlar, özellikler, içerik, eğitim durumları, ürün, ölçme ve değerlendirme ile kazanımlar, sürdürülebilir kalkınmanın hedef ve boyutları bakımından incelenmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Araştırma verileri halen kullanılmakta olan 2021 Yılı BİLSEM Coğrafya Dersi Öğretim Programından elde edilmiştir. Programda kazanımlar; Bireysel Yetenekleri Fark Ettirme, Özel yetenekleri Geliştirme 1 ve Özel Yetenekleri Geliştirme 2 olarak ayrıldığından kazanımlar bu 3 farklı program kapsamında incelenmiştir. Araştırmada toplanan veriler, içerik analizine göre çözümlenmiştir. Yapılan çalışmanın güvenilirliğini arttırmak amacıyla kullanılan dokümanlar farklı zaman dilimlerinde iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı incelenmiş, dokümanlar arasındaki hesaplanan uzlaşma yüzdesinin %70'in üzerinde olması çalışmanın güvenilirliği için yeterli bulunmuştur. Araştırmanın bulgularına göre; öğretim programının amaçlar kısmında genellikle sosyal boyut yer almakta, içerik bölümünde ise sürdürülebilir kalkınmaya yönelik herhangi bir boyut ve bu boyutlarla ilgili bir kavram bulunmamaktadır. Kazanımlar açısından; bireysel yetenekleri fark ettirme programında sadece çevresel boyuta yer verildiği görülmüştür. Bununla birlikte özel yetenekleri geliştirme 1 ve 2 programlarında ise sürdürülebilir kalkınmaya yönelik boyutların genellikle "Ekonomik Coğrafya" ve "Çevre Toplum" modüllerinde olduğu tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda BİLSEM Coğrafya Dersi Öğretim Programında sürdürülebilir kalkınmaya yönelik kazanımların artırılabilirliği önerilmiştir.

Evaluation of BİLSEM Geography Course Curriculum in Terms of Sustainable Development Goals

Keywords:

Geography,
Sustainable
Development,
Curriculum
Program,
BİLSEM,
Special Talented
Student

Abstract

This research aims to evaluate the Science and Art Center geography course curriculum in terms of sustainable development goals and social, environmental and economic dimensions. In this context, in BİLSEM Geography Course Teaching Program; The objectives, features, content, educational situations, product, measurement and evaluation and achievements were examined in terms of the goals and dimensions of sustainable development. Document review, one of the qualitative research methods, was used in the research. Research data was obtained from the 2021 BİLSEM Geography Course Curriculum, which is currently in use. Gains in the program; Since it is divided into Recognizing Individual Abilities, Developing Special Abilities 1 and Developing Special Abilities 2, the achievements have been examined

within the scope of these 3 different programs. The data collected in the research were analyzed according to content analysis. In order to increase the reliability of the study, the documents used were examined separately by two researchers at different time periods, and the calculated agreement percentage between the documents was found to be over 70%, which was deemed sufficient for the reliability of the study. According to the findings of the research; The social dimension is generally included in the objectives part of the curriculum, and there is no dimension regarding sustainable development or a concept related to these dimensions in the content part. In terms of gains; It has been observed that only the environmental dimension is included in the BYF program. However, in the ÖYG 1 and ÖYG 2 programmes, it has been determined that the dimensions for sustainable development are generally in the "Economic Geography" and "Environmental Society" modules. As a result of the study, it was suggested that the gains towards sustainable development can be increased in the BİLSEM Geography Course Curriculum.

GİRİŞ

Regülasyon uygulamalarına başvurulmasını ele geçirme teorisi bağlamında ele alındığında, başlangıçta regülasyonların çıkar gruplarının yararına olması gibi bir durumun olmadığını aslında regülasyon uygulamalarının kamu yararı sağlamak üzere uygulamaya konulduğunu ancak zamanla regülasyon kurumlarının çıkar grupları tarafından ele geçirileceği ve firmaların yararına hareket edeceği kabul edilir (Christensen, 2010:3).

Günümüzde yaşadığımız çevresel, ekonomik ve sosyal sorunların temelinde doğal ve beşerî sistemler arasında dengeli bir ilişkinin kurulamaması yatmaktadır. Doğal ve beşerî sistemler arasındaki ilişkinin bozulmasıyla; plansız kentleşme, doğal kaynakların azalması, küresel iklim krizi, üretim ve tüketim arasındaki dengenin kaybolması gibi çeşitli sorunlar artmış ve gün geçtikçe her sorun kendi sonucuna göre başka sorunları da gündeme getirmiştir. Sorunların bir bütün olarak ele alınması ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için 1983 yılında dönemin Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin isteği ve teklifi üzerine, Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland başkanlığında, yirmi ayrı ülkeden gelen katılımcılar (Bozdoğan, 2005, s. 1019) ile Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (The World Commission on Environment and Development-WCED) tarafından “Ortak Geleceğimiz” adlı Brundtland Raporu yayınlanmıştır. Hazırlanan rapora göre sürdürülebilir kalkınma “*bugünkü nesillerin ihtiyaçlarını, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeksizin karşılamaktır.*” olarak tanımlanmıştır (Brundtland, 1987). Diğer bir ifadeyle çevresel denge ile ekonomik büyümenin bir arada olduğu, hem doğal kaynakların etkin kullanımını sağlayan ve çevresel dengeye önem veren hem de gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini tehlikeye atmadan bugünkü nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabilmedir (Alagöz, 2004). Sürdürülebilir kalkınma kavramı ile dünya kaynaklarının kullanımında mevcut zaman ile gelecek arasında bir dengenin kurulması gerektiği ifade edilmektedir. WCED sürdürülebilir kalkınma tanımı, gezegenimizin geleceğine yönelik uluslararası boyutta bir anlayış oluşturmada etkili olmuştur (Gedik, 2020, s.197).

Sürdürülebilir kalkınma sürecinde önemli adımlardan biri de 1992 yılında Birleşmiş Milletler (BM) tarafından Rio’da gerçekleştirilen 178 ülkeden 1400 sivil toplum örgütü, 10.000 temsilci ve 114 devlet başkanının katılımıyla gerçekleşen “Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı”dır (Gedik, 2020; Kaya ve Ek, 2021). Konferansda sürdürülebilir kalkınma için çevre değerlerine önem verilmesi gerektiği aksi takdirde bir süre sonra kalkınmanın durabileceği ifade edilmiştir (Erkal, Şafak ve Yertutan, 2011, s.148-149). Rio de Janeiro Dünya Zirvesi’nden bu yana sürdürülebilir kalkınma kavramı önemli hale gelmiş ve uluslararası anlaşmalara, dünya genelinde birçok ülkenin ulusal anayasalarına ve kanunlarına dahil edilmeye başlamıştır (Ruggerio, 2021).

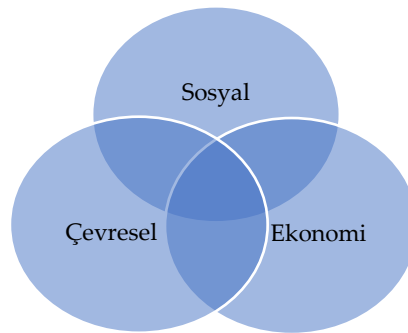
2012 yılında BM Rio + 20 konferansı sürdürülebilir Kalkınma açısından en somut adımların atıldığı süreç olmuştur. Bu kapsamda Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Açık Çalışma Grubu (OWG) 17 amaç ve 169 alt başlık önermiştir (Gedik, 2020). 2015 yılında BM Genel Kurulu Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

Zirvesinde 17 amaç ve 169 alt başlıkları kabul etmesiyle resmi bir adım atılmıştır. 2030 yılına kadar gerçekleştirilmesi hedeflenen 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları şu şekildedir (UNDP, 2015):

Görsel 1: Sürdürülebilir kalkınma amaçları (UNDP, 2015)

Görsel 1 incelendiğinde sürdürülebilir kalkınma için yoksulluğa son, açlığa son, sağlık ve kaliteli yaşam, nitelikli eğitim, kadın-erkek fırsat eşitliği, temiz su ve sanitasyon, erişilebilir ve temiz enerji, insana yakışır iş ve ekonomik büyüme, sanayi, yenilikçilik ve altyapı, eşitsizliklerin azaltılması, sürdürülebilir şehirler ve topluluklar, sorumlu üretim ve tüketim, iklim eylemi, sudaki yaşam, karadaki yaşam, barış, adalet ve güçlü kurumlar olarak toplamda 17 amaç belirlenmiştir. Tüm amaçları incelediğimizde disiplinler arası bir özellik gösterdiği sosyal, çevresel ve ekonomik başlıkları etrafında şekillendirildiği görülmektedir. Bu kapsamda sürdürülebilir kalkınmanın başlıca amaçları, sosyal dayanışmayı sağlamak, ekonomik fizibiliteyi artırmak ve ekolojik sorumluluğu yerleştirmektir. Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında en önemli unsurlardan biri sorunlara; ekonomik, sosyal ve çevresel anlamda bütünsel bir bakış açısı ile yaklaşımın olması gerekmektedir. Bu nedenle de sürdürülebilir kalkınma, ekonomik, çevresel ve sosyal olmak üzere üç boyutta sürdürülebilirliği kapsamaktadır (UNDP, 2015). Sürdürülebilir kalkınma sadece çevresel kaygılar temelli değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal kaygıları da kapsamaktadır (Gedik, 2020).

Şekil 1: Sürdürülebilir kalkınmanın üç boyutlu modeli (Mckenzie, 2004)

Şekil 1 incelendiğinde sürdürülebilirliğin çevresel, sosyal ve ekonomik yönleri arasındaki karşılıklı ilişki modellerinden biri de üç etki alanının eşit şekilde temsil edildiği 'örtüşen daireler' modelinde tasvir edilmiştir. Sürdürülebilir kalkınma sadece bu üç boyutun entegrasyonu olması yanında bir şeyi sürdürmek veya sürdürmemekle ilgilidir (Mckenzie, 2004, s.4-5). Çevresel sürdürülebilirlik, ekosistemlerin sağlığından ödün vermeden insan ihtiyaçlarını karşılamaktır (Morelli, 2011, s.6). Sosyal sürdürülebilirlik toplulukların

eşitlikçi, farklılıklara saygı duyan, demokratik ve iyi bir yaşam kalitesinin sağlanmasıdır (İşler, 2023, s. 473). Ekonomik sürdürülebilirlik ise doğal sermayeyi tüketmeyen, gelecek nesillerin ihtiyaçlarının da düşünüldüğü, ekonomi ile eko-sistem arasındaki dengeyi sağlayan, ekolojik yönden sürdürülebilir özellikteki kalkınmadır (Alagöz, 2004).

Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin istenilen düzeyde ve gelecek odağında gerçekleşebilmesi için eğitim programları önemli bir tutmaktadır. Öğretim programları yaşamda ihtiyaç duyulan bilgi, beceri ve değerlerin düzenlendiği temel rehberlerden biridir. Bu nedenle de hazırlanan her öğretim programının sürdürülebilir kalkınmayı nasıl yansıttığı önemli olmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmayı yansıtabilecek en önemli derslerden biri coğrafyadır. Coğrafya, öğrencilerin doğal ve beşerî sistemler arasındaki ilişkiyi anlaması, ekonomi ve tasarruf bilinci ile çevreye dost davranışlarının oluşması, böylece hem çevrenin korunması hem de adil ve barış içinde yaşayan bir toplumsal yapının oluşturulması gibi sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesi bakımından önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle de hem ülkesi hem de dünya için daha yaşanabilir bir ortam oluşturmaya katkı sağlayacak vatandaşların yetiştirilmesinde hazırlanan öğretim programları incelenerek sürecin nasıl yol aldığı belirlenebilir.

Ortaöğretim kademesinde yer alan temel derslerden biri olan Coğrafya dersi, Türkiye’de özel yetenekli öğrenciler için açılan Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı Bilim ve Sanat Merkezleri’nde (BİLSEM) ortaokul 6. sınıftan itibaren okutulmaktadır. BİLSEM’lerde öğretim süreci uyum, destek, bireysel yetenekleri fark ettirme (BYF), özel yetenekleri geliştirme 1 ve 2 (ÖYG) ve proje üretimi ve yönetimi olarak beş farklı programa ayrılmıştır. Öğrenciler BYF programında coğrafya dersini almaya başlamaktadır. ÖYG programında ise öğrenciler bölümü kendi tercihleri ile seçmektedir. Bu süreç proje geliştirme aşamasıyla devam etmektedir (MEB, 2009). Özel yetenekli öğrenciler, ülkelerin kalkınmasında stratejik öneme sahip olduğundan onların öğretim programlarının da sürdürülebilir kalkınma hedefleri ile uyumlu olması beklenmektedir. Bu nedenle de kalkınmayı tek boyutlu düşünmeyen, çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlar arasındaki ilişkiyi kavramış, iklim ve çevre duyarlılığı olan, sosyal eşitsizliklere duyarlı, temiz enerji ve yaşanabilir bir alan konusunda bilinçli, üretim ve tüketim noktasında sorumluluklarını almış bireylerin yetişmesi önemlidir.

Alanyazın incelendiğinde çalışmalarda, ilköğretim programlarında sürdürülebilir kalkınma (Bulut ve Çakmak, 2018; Jóhannesson, Norðdahl, Óskarsdóttir, Pálsdóttir ve Pétursdóttir, 2011; Özgür, 2020), sürdürülebilir kalkınmanın öğretim programlarına dahil edilmesi (Bradley, 2019; Eilks ve Linkwitz, 2022; Gregersen-Hermans, 2021) sosyal bilgiler dersinde sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşleri (Azrak, 2022), sosyal bilgiler ders kitaplarının sürdürülebilirlik bilinci açısından incelenmesi (Bayram ve Çengelci Köse, 2023), sosyal bilgiler dersinde sürdürülebilir kalkınma hedefleri ve yenilenmiş bloom taksonomisi açısından incelenmesi (İşler, 2023), sosyal bilgiler, fen bilgisi ve görsel sanatlar dersleri öğretim programlarında sürdürülebilir kalkınma (Ateş, 2019; Kaya ve Tomal, 2011; Mamur ve Köksal, 2016; Yalçın, 2022) ile coğrafya, tarih, kimya ve çevre eğitimi dersleri öğretim programlarında sürdürülebilir kalkınma hedefleri (Dere ve Çinikaya, 2023; Demirbaş, 2011; Karagölge, 2018; Kaya, 2019) analiz edilerek değerlendirilmiştir. Özel yetenekli öğrenciler kapsamında yapılan çalışmalara baktığımızda etkinlik temelli eğitimin üstün yetenekli öğrencilerde ekolojik ayak izi farkındalığı (Karakaş, Doğan ve Sarıkaya, 2016), üstün zekalı ve özel yetenekli öğrencilerin çevreye yönelik görsel algıları (Çal, 2019), özel yetenekli öğrencilerin çevre algılarının kelime ilişkilendirme testi ile analizi (Nacaroğlu ve Bozdağ, 2020) gibi çalışmalar tespit edilmiştir. 2000 yılından itibaren coğrafya dersi ile sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma konularını ilişkilendiren çeşitli çalışmaların yer alsa da öğretim programlarını ele alan çalışmaların sınırlı olduğu görülmüştür. BİLSEM’lere yönelik hazırlanan Coğrafya Dersi Öğretim Programı’nın sürdürülebilir kalkınma açısından incelendiği herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu doğrultuda araştırmada BİLSEM Coğrafya Dersi Öğretim Programı’nda sürdürülebilir kalkınmanın sosyal, çevresel ve ekonomik boyutlarına yer verilme durumunun tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmada BİLSEM

Coğrafya Dersi Öğretim Programı; amaçlar, özellikler, içerik, eğitim durumları, ürün, ölçme ve değerlendirme ile kazanımlar, sürdürülebilir kalkınmanın boyutları bakımından incelenmesi amaçlanarak program geliştirme çalışmalarına ışık tutulması hedeflenmiştir.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmada BİLSEM’de öğrenim gören özel yetenekli öğrenciler için 2021 yılında hazırlanan Coğrafya Dersi Öğretim Programı’nın BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri açısından incelenerek değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda BİLSEM Coğrafya Dersi Öğretim Programı sürdürülebilir kalkınmanın sosyal, ekonomik ve çevresel boyutları bağlamında ele alınarak incelenecektir. Bu amaç çerçevesinde şu sorulara yanıt aranmıştır:

- 1- BİLSEM Coğrafya Dersi Öğretim Programı’nın amaç, içerik, eğitim durumu, ürün ve ölçme değerlendirme öğelerinde sürdürülebilir kalkınma boyutları nasıl ele alınmıştır?
- 2- BİLSEM Coğrafya Dersi Öğretim Programı’nda Bireysel Yetenekleri Fark ettirme kazanımları sürdürülebilir kalkınma boyutları açısından nasıl ele alınmıştır?
- 3- BİLSEM Coğrafya Dersi Öğretim Programı’nda Özel Yetenekleri Geliştirme 1 kazanımları sürdürülebilir kalkınma boyutları açısından nasıl ele alınmıştır?
- 4- BİLSEM Coğrafya Dersi Öğretim Programı’nda Özel Yetenekleri Geliştirme 2 kazanımları sürdürülebilir kalkınma boyutları açısından nasıl ele alınmıştır?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Araştırmada BM tarafından belirlenen sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin BİLSEM Coğrafya Dersi Öğretim Programı öğelerinde ve kazanımlarında nasıl yer edindiğinin belirlenmesi amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi hem basılı hem de elektronik ortamdaki çeşitli belgelerin belirli bir sistem doğrultusunda incelenerek yorumlandığı yöntemdir. Belgeler, araştırmacının müdahalesi olmadan kaydedilen metin (kelimeler) ve görüntüleri içerir (Bowen, 2009). Öğretim programları da yazılı belge niteliğindeki önemli kaynaklardan biridir. Araştırmanın esas verilerini de BİLSEM Coğrafya Dersi Öğretim Programı oluşturmaktadır. Bu nedenle de araştırmada doküman incelemesi kullanılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın temel verileri Millî Eğitim Bakanlığına (MEB) bağlı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÖRGM) tarafından yayınlanan 2021 yılı BİLSEM Coğrafya Dersi Öğretim Programı’ndan elde edilmiştir. Öğretim programına, BİLSEM’lere özgü olarak hazırlanan web temelli adresten (e-bilsem) erişilmiştir. BİLSEM Coğrafya Dersi Öğretim Program içeriğinde amaçlar, özellikler, içerik, eğitim durumları, ürün, ölçme ve değerlendirme öğeleri yer almaktadır. Program kazanımları ise BYF, ÖYG 1 ve ÖYG 2 olarak düzenlenmiştir. Araştırma verileri programın temel öğeleri ile BYF, ÖYG 1 ve ÖYG 2 program kazanımlarına göre ele alınmıştır. Verilerin analizi için BM sürdürülebilir kalkınma hedefleri dikkate alınmıştır. Öğretim programı sürdürülebilir kalkınmanın sosyal, ekonomik ve çevresel boyut ile bunlar doğrultusunda oluşturulan alt boyutlara göre analiz edilerek değerlendirilmiştir. Bu kapsamda BM tarafından hedeflenen sürdürülebilir kalkınmanın temel boyutları ile alt boyutlarına ilişkin açıklamalar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1: Birleşmiş Millet Tarafından Belirlenen Sürdürülebilir Kalkınmanın Temel Boyutları ve Alt Boyutları

Sosyal	Çevresel	Ekonomi
Sağlıklı ve kaliteli yaşam	İklim eylemi	Sorumlu üretim ve tüketim
Yoksulluğa son	Karasal yaşam	İnsana yakışır iş ve ekonomik büyüme
Eşitsizliklerin azaltılması	Temiz su ve sanitasyon	Sanayi, yenilikçilik ve altyapı
Nitelikli eğitim	Erişilebilir ve temiz enerji	
Hedef için ortaklıklar	Sürdürülebilir şehirler ve topluluklar	
Açlığa son	Sudaki yaşam	
Toplumsal cinsiyet eşitliği		
Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar		
Amaç için ortaklıklar		

Tablo 1'e göre sürdürülebilir kalkınma hedefleri sosyal, çevresel ve ekonomik olarak üç temel bileşenden oluşmaktadır. Sosyal boyut kapsamında sağlıklı ve kaliteli yaşam, yoksulluğa son, eşitsizliklerin azaltılması, nitelikli eğitim, hedef için ortaklıklar, açlığa son, toplumsal cinsiyet eşitliği, barış, adalet ve güçlü kurumlar ile amaç için ortaklıklar yer almaktadır. Çevresel boyut kapsamında iklim eylemi, karasal yaşam, temiz su ve sanitasyon, erişilebilir ve temiz enerji, sürdürülebilir şehirler ve topluluklar ile sudaki yaşam alt boyutları yer almaktadır ve ekonomik alt boyutları kapsamında sorumlu üretim ve tüketim, insana yakışır iş ve ekonomik büyüme ile sanayi, yenilikçilik ve altyapı gibi alt boyutları yer almaktadır. 2021 yılı BİLSEM Coğrafya Dersi Öğretim Programı'nda bu üç bileşen ve oluşturdukları alt boyutlara göre analiz edilerek değerlendirilmiştir.

Araştırma verilerinin önceden belirlenmiş temalar doğrultusunda yorumlanması için betimsel analiz kullanılmıştır. Buna göre öğretim programı önceden belirlenen temalar doğrultusunda analiz edilmiştir. Betimsel analiz aşamalarına göre öncelikle analiz için çerçeveler oluşturulmuş. Bu çerçeve sürdürülebilir kalkınmanın sosyal, çevresel ve ekonomik boyutlarıdır. Belirlenen tematik çerçeve doğrultusunda veriler işlenmiştir. Bu doğrultuda veriler işlendikten sonra bulgular yorumlanmıştır (Sözbilir, 2009).

BİLSEM Coğrafya Dersi Öğretim Programında yer alan özel amaçlar, özellikler, içerik, eğitim durumları, ürün, ölçme ve değerlendirme öğeleri ile BYF, ÖYG 1 ve ÖYG 2 kazanımları sürdürülebilir kalkınmanın temel boyutları ve alt boyutları çerçevesinde ile ilişkilendirilip tablolar halinde sunulmuştur.

İnandırıcılık

Bilimsel bir araştırmanın değeri bulguların geçerlilik ve güvenilirliğini ortaya koyabilme temeline bağlıdır. Bilimsel çalışmaların hedefi özgün sonuçlara ulaşmaktır. Bu noktada bilimsel çalışmalarda sonuçların geçerlik ve güvenilirliği önemlidir (Arslan, 2022). Nitel araştırmalarda geçerlik yerine inandırıcılık ve aktarılabilirlik, güvenilirlik yerine tutarlılık ve teyit edilebilirlik gibi kavramlar kullanılmaktadır. Çalışılan olgunun bir bütün olarak incelenmesi için bazı yöntemler kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Buna göre araştırma inandırıcılığı için uzman incelemesine başvurulmuştur. Bu kapsamda araştırma verilerinin toplanması, analizi ve bulguların değerlendirilmesine kadar her aşamada 1 öğretim üyesi ile değerlendirmesi yapılmıştır. Aktarılabilirlik için ilgili dokümanlara ilişkin ayrıntılı bilgilere yer verilerek bulgular kısmında doğrudan alıntılarla süreç desteklenmiştir. Nitel araştırmalarda tutarlılık belirli bir konuyla ilgili benzer gözlemler yapan, farklı araştırmacılar tarafından elde edilen, alan notları ve transkriptler gibi verilerin analizinden türetilen anlamlar dizisinin yeterince uyumlu olma düzeyi olarak ifade edilir (Arslan, 2022). Buna göre çalışmada araştırmacı ve uzman Miles ve Huberman'ın (1994) tarafından geliştirilen görüş birliği ve görüş ayrılığı formülü kullanılarak güvenilirlik %86 olarak hesaplanmıştır. Teyit edilebilirlik için araştırmanın tüm süreçleri ayrıntılı olarak verilmiş ve veriler bilgisayar ortamında saklanmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde 2021 yılı BİLSEM Coğrafya Dersi Öğretim Programı sürdürülebilir kalkınma doğrultusunda incelenerek bulgular tablolar halinde sunulmuş ve bunlara ilişkin örnekler doğrudan alıntılar yapılarak gösterilmiştir.

BİLSEM Öğretim Programı'nın Temel Öğelerinde Sürdürülebilir Kalkınma Boyutlarının Yer Alma Durumu

BİLSEM Coğrafya dersi öğretim programında sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin boyut ve alt boyutlar ile bunların amaç, özellikler, içerik, eğitim durumu ve ölçme değerlendirme yer alma durumlarına dair bulgular Tablo 2' de sunulmuştur.

Tablo 2: BİLSEM Coğrafya Dersi Öğretim Programının Temel Öğelerinde Sürdürülebilir Kalkınma Boyutlarının Yer Alma Durumu

Programın Öğeleri	Temel	Boyut	Alt Boyut	f	Toplam
Amaç		Sosyal	Nitelikli eğitim	3	3
		Ekonomik	-	-	-
		Çevresel	-	-	-
Özellikler		Sosyal	-	-	-
		Ekonomik	-	-	-
		Çevresel	-	-	-
İçerik		Sosyal	-	-	-
		Ekonomik	-	-	-
		Çevresel	-	-	-
Ürün		Sosyal	-	-	-
		Ekonomik	-	-	-
		Çevresel	-	-	-
Eğitim Durumu		Sosyal	Nitelikli eğitim	1	1
		Ekonomik	-	-	-
		Çevresel	-	-	-
Ölçme Değerlendirme		Sosyal	-	-	-
		Ekonomik	-	-	-
		Çevresel	-	-	-

Tablo 2 incelendiğinde programın temel öğelerinden sadece amaç ve eğitim durumlarında sürdürülebilir kalkınmayı yansıtacak içerikler belirlenmiştir. Bu içerikler sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu kapsamında yer alan nitelikli eğitim alt boyutunu oluşturmaktadır. Amaçlar ile eğitim durumlarında doğrudan sürdürülebilir kalkınmayı içeren kavram veya cümleler yer almasa da dolaylı olarak sürdürülebilir kalkınmayı yansıtacak ifadeler bulunmuştur.

BİLSEM ÖĞRETİM PROGRAMLARININ AMAÇLARI

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 2. Maddesi'nde ifade edilen "Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları" ile "Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleri" esas olmak üzere;

- ✓ Temel değerlere sahip,
- ✓ Kendini tanıyan, duygularının ve düşüncelerinin farkında olan,
- ✓ Başkalarının sosyo-duygusal gelişimindeki ve entelektüel, akademik, yaratıcı, liderlik ve sanat alanlarındaki ilgilerine, güçlü yönlerine, kimliklerine ve ihtiyaçlarına saygı duyan,
- ✓ Bilginin pasif alıcısı değil bilgiyi aktif olarak kullanan, üreten ve girişimci,
- ✓ Belirli bir alanda uzmanlaşmış ancak çok yönlü bakış açısına sahip,
- ✓ Bilimsel araştırma yöntem ve tekniklerini kullanan,
- ✓ Bilimsel etik kavramını özümsemiş,
- ✓ Etkili iletişim becerisine sahip,
- ✓ Bilgi işlemsel düşünme becerisine sahip,
- ✓ Kişisel ve sosyal sorumluluk sahibi,
- ✓ Azimli, esnek düşünen, mizah yönü gelişmiş, takım çalışmasına uyum gösteren bireyler yetiştirmektedir.

Görsel 2: Öğretim programı amaçlarında sürdürülebilir kalkınma sosyal boyutu (MEB, 2021)

Görsel 2 incelendiğinde 2021 yılı BİLSEM Coğrafya Dersi Öğretim Programı'nda sürdürülebilir kalkınma hedeflerini yansıtan ifadeler yer almaktadır. Buna göre nitelikli eğitim hedefleri açısından etkili öğrenme ortamlarının oluşturulması için programda öğrenci merkezli ve aktif öğrenme ortamlarının amaçlandığı, girişimci bireylerin yetiştirilmesi için öğrencilerin ilgili yetenek alanlarına yönelik gelişiminin hedeflendiği ifade edilmektedir.

BİLSEM Coğrafya Dersi Öğretim Programı Bireysel Yetenekleri Fark Ettirme Kazanımlarında Sürdürülebilir Kalkınma Boyutlarının Yer Alma Durumu

BİLSEM Coğrafya dersi öğretim programı bireysel yetenekleri fark ettirme kazanımlarında sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin boyut ve alt boyutlarının yer alma durumuna dair bulgular Tablo 3' de sunulmuştur.

Tablo 3: BİLSEM Coğrafya Dersi BYF Programı Kazanımlarında Sürdürülebilir Kalkınmanın Boyutlarının Yer Alma Durumu

Boyut	Alt Boyut	Modül	f	Toplam
Sosyal	-		-	-
Ekonomik	-		-	-
Çevresel	İklim Eylemi	Klimatoloji	2	7
	Temiz su ve sanitasyon	Hidrografya	1	
	Sürdürülebilir şehirler ve topluluklar	Çevre ve Toplum	4	

Tablo 3 incelendiğinde BYF programında sadece 7 kazanımın çevresel boyuta yönelik olduğu belirlenmiştir. Kazanımlar "Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar", "İklim Eylemi" ile "Temiz Su ve Sanitasyon" alt boyutlarından oluşmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna yönelik kazanımlar en fazla "Çevre ve Toplum" modülü içerisinde yer almaktadır. BYF programı içerisinde sadece bir kez doğrudan sürdürülebilir ifadesine rastlanılmıştır.

Doğal Sistemler	1. Hava Durumu, İklim ve Özellikleri	İklim nedir?	5.1.2. Doğal ve beşeri sistemler üzerinde iklimin etkisini sorgular. 5.1.3. Geçmişten günümüze iklim değişikliğinin farkına varır. 5.1.4. Küresel iklim değişikliklerinin etkilerini yorumlar.	Web tabanlı Yüz Yüze
6. HİDROGRAFYA				
Doğal Sistemler	1. Su Kaynakları ve Su Kullanımı	Su'nun canlı yaşamındaki önemi nedir?	6.1.1. Su kaynaklarını sınıflandırır. 6.1.2. Suyun yeryüzüne dağılımını yorumlar. 6.1.3. Su kullanımı ve sürdürülebilirlik arasında ilişki kurar.	Web tabanlı Yüz Yüze

Görsel 3: BİLSEM coğrafya dersi öğretim programı BYF kazanımlarında sürdürülebilir kalkınma (MEB, 2021).

Görsel 3 incelendiğinde BYF programında sürdürülebilirlik kavramı “Hidrografya Modülü” içerisinde sürdürülebilir kalkınmanın “Temiz Su ve Sanitasyon” alt boyutuna uygun bir kazanımda yer almıştır.

BİLSEM Coğrafya Dersi Öğretim Programı Özel Yetenekleri Geliştirme 1 kazanımlarında Sürdürülebilir Kalkınma Boyutlarının Yer Alma Durumu

Coğrafya dersi öğretim programı özel yetenekleri geliştirme 1 kazanımlarında sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin boyut ve alt boyutların yer alma durumlarına dair bulgular Tablo 4’ te sunulmuştur.

Tablo 4: BİLSEM Coğrafya Dersi Öğretim Programı ÖYG 1 Programı Kazanımlarında Sürdürülebilir Kalkınmanın Boyutlarının Yer Alma Durumu

Boyut	Alt Boyut	Modül	f	Toplam
Sosyal	Eşitsizliklerin azaltılması	Nüfus ve Yerleşme Coğrafyası	1	
Ekonomik	İnsana yakışır iş ve ekonomik büyüme, sanayi, yenilik ve altyapı	Ekonomik coğrafya	1	
Çevresel	Sürdürülebilir şehir ve yaşam alanları	Klimatoloji	1	12
	Temiz su ve sanitasyon	Hidrografya	3	
	İklim Eylemi	Biyocoğrafya	1	
		Çevre ve Toplum	5	

Tablo 4’e göre ÖYG 1 içerisinde sırasıyla çevresel, ekonomik ve sosyal boyuta yönelik sürdürülebilir kalkınma kazanımlarının yer aldığı görülmüştür. Toplamda 12 kazanım sürdürülebilir kalkınma ile ilişkilidir. Çevresel boyut kapsamında “Sürdürülebilir Şehir ve Yaşam Alanları”, “Temiz Su ve Sanitasyon” ile “İklim Eylemi”, sosyal boyutta “Eşitsizliklerin Azaltılması”, ekonomik boyutta “İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme, Sanayi, Yenilik ve Alt Yapı” alt boyutlarını kapsayan kazanımların olduğu belirlenmiştir. ÖYG 1 programında en fazla çevresel boyut kapsamındaki içeriklerin olduğu, genellikle iklim eylemi alt boyutunda ve “Çevre ve Toplum” modülünde yer aldığı tespit edilmiştir.

12. ÇEVRE VE TOPLUM	Doğa insanı nasıl etkiler?	12.1.1. Çevre ve insan etkileşimini coğrafi yaklaşımla değerlendirir. 12.2.2. Sular, topraklar, ormanlar, çayırar, madenler ve enerji kaynaklarının kullanım özelliklerini değerlendirir.	Web tabanlı Yüz Yüze
	1. Doğa ve İnsan		

Görsel 4: BİLSEM coğrafya dersi öğretim programı ÖYG1 kazanımlarında sürdürülebilir kalkınma

Görsel 4 incelendiğinde ÖYG 1 programında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyut kapsamında iklim eylemi alt boyutuna dair örnek kazanımlar yer almaktadır.

BİLSEM Coğrafya Dersi Öğretim Programı Özel Yetenekleri Geliştirme 2 kazanımlarında Sürdürülebilir Kalkınma Boyutlarının Yer Alma Durumu

Coğrafya dersi öğretim programı özel yetenekleri geliştirme 2 kazanımlarında sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin boyut ve alt boyutların yer alma durumlarına dair bulgular Tablo 5’ te sunulmuştur.

Tablo 5: BİLSEM Coğrafya Dersi Öğretim Programı ÖYG 2 Programı Kazanımlarında Sürdürülebilir Kalkınmanın Boyutlarının Yer Alma Durumu

Boyut	Alt Boyut	Modül	f	Toplam
Sosyal	Eşitsizliklerin azaltılması	Nüfus ve Yerleşme Coğrafyası	7	44
	Açlığa Son	Topraktan tarıma	4	
Ekonomik	İnsana yakışır iş ve ekonomik büyüme, sanayi, yenilik ve altyapı	Ekonomik coğrafya	1	
Çevresel	Temiz su ve sanitasyon İklim Eylemi	Hidroğrafya	5	
		Biyocoğrafya	3	
		Klimatoloji	4	
		Doğal afetler ve çevre sorunları	11	
		Sosyo-Kültürel Coğrafya	9	

Tablo 5’e göre ÖYG 2 kazanımlarında sırasıyla çevresel, sosyal ve ekonomik boyuta yönelik sürdürülebilir kalkınma içeriklerinin yer aldığı görülmüştür. Toplamda 44 kazanım sürdürülebilir kalkınma ile ilişkilidir. Çevresel boyutta “Temiz Su ve Sanitasyon” ve “İklim Eylemi”, sosyal boyut kapsamında “Eşitsizliklerin Azaltılması” ve “Açlığa Son”, ekonomik boyutta “İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme, Sanayi, Yenilik ve Alt Yapı” alt boyutlarını kapsayan içeriklerin olduğu belirlenmiştir. ÖYG 2 programında en fazla iklim eylemi alt boyutuna yönelik kazanımlar yer almaktadır. Sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin kazanımlar en fazla “Doğal Afetler ve Çevre Sorunları” modülünde yer almaktadır.

9. DOĞAL AFETLER VE ÇEVRE SORUNLARI 1. Doğal Afetler ve Çevre Sorunları	9.1.3. Yaşadığı ortamdaki çevre sorunlarını analiz ederek çıkarımlarda bulunur.
	9.1.4. Küresel iklim değişikliğinin nedenlerini ve etkilerini örnekleriyle birlikte ortaya koyar.
	9.1.5. Yaşadığı çevrenin gelecekte nasıl olacağına dair senaryolar geliştirir.
	9.1.6. Dünya’da ve Türkiye’de çevre yönetimi uygulamalarını araştırarak değerlendirir.
	9.1.7. Çevre koruma uygulamalarını sınıflandırır.
	9.1.8. Çevre koruma uygulamalarına alternatifler geliştirir.
	9.1.9. Çevre sorunlarında etkili müdahale için geliştirilen erken uyarı sistemlerini açıklar.
	9.1.10. Örnek bir erken uyarı sistemi geliştirir.
	9.1.11. Başlıca geri dönüşüm uygulamalarını açıklar.
	9.1.12. Çevre sorunlarının çözümüne yönelik projeler geliştirir.
	Web tabanlı Yüz Yüze

Görsel 5: BİLSEM coğrafya dersi öğretim programı ÖYG 2 kazanımlarında sürdürülebilir kalkınma (MEB, 2021)

Görsel 5 incelendiğinde ÖYG 2 programında sürdürülebilir kalkınmanın iklim eylemi alt boyutunda en fazla kazanımın “Doğal Afetler ve Çevre Sorunları” modülünde yer aldığı görülmektedir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Araştırmada MEB’e bağlı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan 2021 yılı BİLSEM Coğrafya Dersi Öğretim Programı BM tarafından belirlenen sürdürülebilir kalkınma hedefleri bağlamında incelenmiştir. Araştırma sonucunda öğretim programının temel öğelerinde sadece amaç ve eğitim durumlarında sürdürülebilir kalkınmanın sosyal hedeflerinden nitelikli eğitim alt boyutuna yönelik

açıklamaların yer aldığı tespit edilmiştir. Bunun dışında programın özellikler, içerik, ürün, ölçme ve değerlendirme başlıklarında sürdürülebilir kalkınmaya dair herhangi bir kavram ve açıklamanın olmadığı görülmüştür. Ders öğretim programlarının incelendiği benzer çalışmalara bakıldığında Aktaş (2019) çalışmasında sosyal bilgiler dersinin özel amaçlarında iki maddenin çevre içerikli olduğunu tespit etmiştir. Kaya ve Tomal (2011) sosyal bilgiler dersi öğretim programını sürdürülebilir kalkınma hedefleri açısından incelediklerinde programın yetersiz olduğunu belirlemişlerdir. Tanrıverdi (2010) ilköğretim programlarını incelediğinde genel ve ders hedeflerinde “sürdürülebilir” kavramına hemen hemen hiç yer verilmediği belirlemiştir. Mentiş Taş ve Özkaral (2016) sosyal bilgiler 4 ve 5. sınıf ders kitaplarında sürdürülebilirlik kavramına doğrudan yer verilmediğini belirlemiştir. Benzer şekilde Bayram ve Çengelci Köse (2023) sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik konuların çeşitliliğinin yeterince kapsamlı olmadığı ve ünite bazında sayıca az olduğu belirlenmiştir. Azrak (2022) sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerini aldığı çalışması sonucunda sosyal bilgiler ders kitabının sürdürülebilir kalkınmaya dair bilgi ve beceri kazandırmada yetersiz olduğu görüşünü elde etmiştir. Farklı çalışmalarda ulaşılan bu sonuçlar araştırma bulguları ile benzerlik göstermektedir. Buna göre öğretim programlarında sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yeterli vurgunun yapılmadığı görülmektedir.

BİLSEM Coğrafya Dersi Öğretim Programı kazanımlar açısından değerlendirildiğinde BYF programı içerisinde sadece bir kazanımda sürdürülebilirlik ifadesine yer verilmiştir. Sürdürülebilir kalkınma boyutları yönünden incelendiğinde ise sadece çevresel boyuta uygun kazanımların yer aldığı görülmüştür. Bu kazanımların çoğunluğu “Çevre ve Toplum” modülü içerisinde yer almaktadır. ÖYG 1 ve ÖYG 2 program içeriği incelendiğinde de sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna yönelik kazanımların ağırlık kazandığı tespit edilmiştir. Ateş (2019) çalışmasında Fen Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nı incelediğinde kazanımların genellikle sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna yönelik olduğunu belirlemiştir. Buna göre farklı ders programlarında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna yönelik kazanımların ağırlık kazandığı görülmektedir.

Sürdürülebilir kalkınmaya yönelik kazanım sayısına baktığımızda ÖYG 2 de 44 kazanım, ÖYG 1 de 12 kazanım ve BYF’de 7 kazanım tespit edilmiştir. Buna göre en fazla ÖYG 2 (44 kazanım) programında sürdürülebilir kalkınma hedeflerine uygun kazanımlar yer almaktadır. BİLSEM’lerde coğrafya eğitimi BYF programına gelindiğinde tüm öğrenciler tarafından alınmakta iken ÖYG programına gelindiğinde öğrenciler uzmanlaşmak istediği iki alanı tercih etmektedir. Bu açıdan sürdürülebilir kalkınmaya yönelik içeriğin en fazla ÖYG programında olması olağan bir sonuç olabilir. Sosyal bilgiler dersi kazanımlarını inceleyen Aktaş (2019) kazanımların sırasıyla 4. 5., 6. ve 7. sınıfta yer aldığını tespit etmiştir. Buna göre araştırma sonucundan farklı olarak Aktaş’ın çalışmasında (2019) sınıf düzeyi arttıkça kazanım sayısının azaldığı görülmektedir.

Coğrafya Dersi Öğretim Programı kazanımlarında genel itibariyle doğrudan sürdürülebilir kalkınmaya yönelik kavram veya açıklamalar olmasa da içerik olarak sürdürülebilir kalkınmaya uygun ifadeler yer almaktadır. Kazanımların çoğunluğu çevresel boyut kapsamında iklim eylemi, temiz su ve sanitasyon ile sürdürülebilir şehirler ve yaşam alanları alt boyutlarından oluşmaktadır. Bu açıdan BİLSEM Coğrafya Dersi Öğretim Programı’nda kazanımlar, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin çevresel boyut kapsamında iklim değişikliğine, temiz suya ulaşım, güvenilir ve ulaşılabilir bir yaşam alanlarının gerçekleştirilmesine yöneliktir. BİLSEM coğrafya dersi öğretim programında sürdürülebilir kalkınmaya uygun kazanımlar, BYF ve ÖYG 1 programlarında en fazla “Çevre ve Toplum” modülünde yer alırken ÖYG 2 programında en fazla “Doğal Afet ve Çevre Sorunları” modülünde yer almaktadır. Bu modüllerde yer alan kazanımların hepsi sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna uygundur. Ayrıca tüm programlarda sosyal ve ekonomik boyutlara uygun kazanımların az olduğu çevresel, sosyal ve ekonomik boyutları arasında yeterince ilişki kurulmadığı belirlenmiştir. Demirbaş (2011) coğrafya dersi öğretim programını incelediğinde kazanımların genellikle “Çevre ve Toplum” öğrenme alanında olduğunu belirlemiştir. Buna göre de farklı öğretim

kademesindeki dersler arasında kazanımların yoğunluk kazandığı bölümler benzerlik göstermektedir. Bayram ve Çengelci Köse (2023) çalışmaları sonucunda sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik konuların çeşitliliğinin yeterince kapsamlı olmadığı ve ünite bazında sayıca az olduğu belirlenmiştir. Biström ve Lundström'ün (2021) İsveç'te, 7, 8 ve 9. sınıf coğrafya ve biyoloji ders kitaplarını sürdürülebilir kalkınma açısından incelediklerinde çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlar arasındaki ilişkinin yeterince ele alınmadığını tespit etmişlerdir. Sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi için yaşamı bir bütün olarak düşünmek gerekmektedir. Etrafımızda gerçekleşen çevresel olayların toplumsal etkisi ve ekonomik sonuçları da dikkate alınmalıdır. Bu da ancak eğitim süreçlerine adapte edilmesi ve öğretimin bu yönde şekillenmesi ile mümkündür.

Araştırmada ulaşılan bulgular doğrultusunda BİLSEM Coğrafya Dersi Öğretim Programı'nda sürdürülebilir kalkınmanın sosyal ve ekonomik boyutuna yönelik özel yetenekli öğrencilerin özellikleri de dikkate alınarak üst düzey kazanımlar hazırlanabilir. Bu kazanımlar özel yetenekli çocukların durumları göz önüne alınarak beceri temelli olarak geliştirilebilir.

KAYNAKÇA

Aktaş, F. (2019). İlköğretim Programlarının Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Açısından, Çevre Eğitimi ve İklim Değişikliği Boyutunda İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi: Ankara.*

Alagöz, M. (2004). Sürdürülebilir kalkınmanın paradigması. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 4(8), 1-23.

Arslan, E. (2022). Nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirlik. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (51), 395-407. <https://doi.org/10.30794/pausbed.1116878>

Ateş, H. (2019). Fen bilimleri dersi öğretim programının sürdürülebilir kalkınma eğitimi açısından analizi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 101-127. <http://dx.doi.org/10.23891/efdyyu.2019.120>

Azrak, Y. (2022). Sosyal bilgiler dersinde sürdürülebilir kalkınma: Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ve öğrencilerinin görüşleri. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi: Eskişehir.*

Bayram, F. Ö. ve Çengelci Köse T. (2023). Sosyal bilgiler ders kitaplarının sürdürülebilirlik bilinci açısından incelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (AUJEF)*, 7(3), 500-531. <https://doi.org/10.34056/aujef.1201038>

Bekiroğlu, D., ve Güllühan, N. Ü. (2023). Investigation of Life Studies and Social Studies Curriculum in the Context of Sustainable Development Goals. *Osmangazi Journal of Educational Research*, 10(1), 27-46. <https://doi.org/10.59409/ojer.1240497>

Biström E. and Lundström, R. (2021) Textbooks and action competence for sustainable development: an analysis of Swedish lower secondary level textbooks in geography and biology. *Environmental Education Research*, 27(2), 279-294. Doi: 10.1080/13504622.2020.1853063

Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative research journal*, 9(2), 27-40. <https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>

Bozdoğan, R. (2005). Sürdürülebilir gelişme düşüncesinin tarihsel arka planı. In *Journal of Social Policy Conferences* (50, s. 1011-1028). İstanbul Üniversitesi

Bulut, B., ve Çakmak, Z. (2018). Sürdürülebilir kalkınma eğitimi ve öğretim programlarına yansımaları. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 7(4), 2680-2697.

Bradley, P. (2019). Integrating sustainable development into economics curriculum: A case study analysis and sector wide survey of barriers. *Journal of Cleaner Production*, 209, 333-352. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.10.184>

- Brundtland, G.H. (1987) *Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development*. Geneva, UN-Doküment A/42/427. Erişim tarihi: 12.06.2023
- Çal, Ü. T. (2019). Üstün zekâlı ve yetenekli öğrencilerin çevreye yönelik görsel algılarının incelenmesi. *Journal of Innovative Research in Social Studies*, 2(2), 135-148.
- Dere, İ. ve Çinikaya, C. (2023). Tiflis Bildirgesi ve BM 2030 sürdürülebilir kalkınma amaçlarının çevre eğitimi ve iklim değişikliği dersi öğretim programına yansımaları. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 1343-1366. <https://doi.org/10.48146/odusobiad.1218188>
- Demirbaş, Ö. Ç. (2011). Coğrafya dersi öğretim programında sürdürülebilir kalkınma. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(2), 596-615.
- Eilks, I., and Linkwitz, M. (2022). Greening the chemistry curriculum as a contribution to education for sustainable development: When and how to start?. *Current Opinion in Green and Sustainable Chemistry*, 100662. <https://doi.org/10.1016/j.cogsc.2022.100662>
- Erkal, S., Şafak, Ş., ve Yertutan, C. (2011). Sürdürülebilir kalkınma ve çevre bilincinin oluşturulmasında ailenin rolü. *Sosyoekonomi*, 14(14), 145-157.
- Gedik, Y. (2020). Sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarla sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 3(3), 196-215.
- Gregersen-Hermans, J. (2021). Toward a curriculum for the future: Synthesizing education for sustainable development and internationalization of the curriculum. *Journal of studies in international education*, 25(4), 461-481. <https://doi.org/10.1016/j.cogsc.2022.100662>
- İşler, N. K. (2023). İlkokul sosyal bilgiler dersi öğretim programının sürdürülebilir kalkınma hedefleri ve yenilenmiş Bloom taksonomisi kapsamında incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 472-486. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.1129679>
- Jóhannesson, I. Á., Norðdahl, K., Óskarsdóttir, G., Pálsdóttir, A., and Pétursdóttir, B. (2011). Curriculum analysis and education for sustainable development in Iceland. *Environmental Education Research*, 17(3), 375-391.
- Karakaş, H., Doğan, A., ve Sarıkaya, R. (2016). Etkinlik temelli eğitimin üstün yetenekli öğrencilerin ekolojik ayak izi farkındalığı. *Journal of Turkish Studies*, 11(3). <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8960>
- Kaya, F., ve Ek, H. N. (2021). Kalkınmanın çevre sorunları üzerine etkisi: sürdürülebilir kalkınma kavramına bütüncül Bir Bakış. *City Health Journal*, 2(2), 79-84.
- Kaya, M. F., ve Tomal, N. (2011). Sosyal bilgiler dersi öğretim programının sürdürülebilir kalkınma eğitimi açısından incelenmesi. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 49-65.
- Kaya, M. F. (2019). Coğrafya eğitiminin sürdürülebilir kalkınma eğitimi açısından önemi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(5 Issue 2), 183-200.
- Karagölge, Z. (2018). Ortaöğretimde kimya dersi öğretim programı için yeşil örnekler. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 12(1), 473-492. <https://doi.org/10.17522/balikesirnef.437843>
- Mamur, N., ve Köksal, N. (2016). Görsel sanatlar dersi öğretim programının sürdürülebilir kalkınma eğitimi bağlamında incelenmesi. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 5(3), 732-747.
- MEB (2009). Bilim ve sanat merkezi yönergesi. https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_10/07031350_bilsem_yonergesi.pdf Erişim tarihi: 10.06.2023
- Mentiş Taş, A. ve Özkaral, T. C. (2016). Sosyal bilgiler 4-5. sınıf programı ve ders kitaplarının sürdürülebilirlik kavramı açısından incelenmesi. *Researcher*, 4(1), 61-73.

- McKenzie, S. (2004). Social sustainability: towards some definitions. *Hawke Research Institute Working Paper Series*, 27, 1-29.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis. (2nd ed.)*. California: SAGE
- Morelli, J. (2011). Environmental sustainability: A definition for environmental professionals. *Journal of Environmental Sustainability*, 1(1), 1-9.
- Nacaroğlu, O., ve Bozdağ, T. (2020). Özel yetenekli öğrencilerin çevre sorunlarına yönelik algılarının kelime ilişkilendirme testi kullanılarak incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40(2), 385-409.
- Özgür, S. D. (2020). İlköğretim programlarının BM 2030 sürdürülebilir kalkınma hedefleri açısından incelenmesi. *Karaelmas Fen ve Mühendislik Dergisi*, 10(1), 61-70.
- Özkan, U. B. (2019). *Eğitim bilimleri araştırmaları için doküman inceleme yöntemi*. Pegem Akademi.
- Ruggerio, C. A. (2021). Sustainability and sustainable development: A review of principles and definitions. *Science of the Total Environment*, 786, 147481. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2021.147481>
- Sözbilir, M. (2009). Nitel veri analizi. <http://fenitay.files.wordpress.com/2009/02/1112-nitel-arac59ftc4b1rmada-veri-analizi.pdf> on, 17, 2014.
- Tanrıverdi, B. (2009). Sürdürülebilir çevre eğitimi açısından ilköğretim programlarının değerlendirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 34(151). 89-103.
- UNDP 2015. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri. <http://www.tr.undp.org> Erişim tarihi: 10.09.2023
- WSSD. (2002). Plan of Implementation of the World Summit on Sustainable Development. https://www.un.org/esa/sustdev/documents/WSSD_POI_PD/English/WSSD_PlanImpl.pdf Erişim tarihi: 12.09.2023
- Yalçın, A. (2022). 21. Yüzyılda sürdürülebilir kalkınma hedefleri: Türkiye’de sosyal bilgiler dersi öğretim programının yapısal olarak incelenmesi. *Harran Maarif Dergisi*, 7(1), 117-149. <https://doi.org/10.22596/hej.1103130>
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.